

Nők a közgondolkodásban – a kiseddévónő, mint lehetséges „karrierút” a XIX. század végi pedagógiai szakfolyóiratok tükrében

JANEK NOÉMI

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanító- és Óvóképző Kar

A szerző jelen tanulmányban a XIX. század végi pedagógiai folyóiratok nőkről való gondolkodásának vizsgálatát végezte el, kiemelt hangsúlyt helyezve a korszak egy lehetséges női hivatására, a kiseddévói pályára. A századra jellemző általános nőneveléssel kapcsolatos gondolataival indul az írás, amit a folyóiratok tartalmának mélyebb elemzése követ. A nők közgondolkodásban való megjelenésének tanulmányozása három fő témacsoport mentén történik, így az akkori társadalomban betöltött szerepük, lányok nevelésének tartalmi és gyakorlati kérdései és lehetséges hivatásai, valamint a kor szerzői szerinti hiányosságai. Külön fejezetében kerül bemutatásra a korszak egy lehetséges női „karrierútja”, így a nők kiseddévó pályára történő bekerülése, képzésük lehetőségei és a velük szemben támasztott elvárások mibenléte. A téma a Nemzeti Nőnevelés, Kiseddnevelés és a Kiseddévók és gyermekkertésznők lapjának 1880–1885 között megjelent számai alapján került vizsgálatra.

Kulcsszavak: nőtörténet, lánynevelés-történet, óvóképzés, pedagógiai folyóirat, tartalom-elemzés

Bevezetés

Ebben a tanulmányban a nők közgondolkodásban betöltött helyét, a nevelésükkel kapcsolatos főbb nézeteket, valamint a korszak lehetséges női karrierlehetőségét vizsgálom a XIX. század végén megjelent folyóiratok lapszámaiban, így a Nemzeti Nőnevelésben (1880–1882), Kiseddnevelésben (1880–1885) és a Kiseddévók és Gyermekkertésznők Lapjában (1881–1882). Az első lap a nőnevelés általános kérdéseivel foglalkozik, míg a másik kettő címükből is kitűnően jellemzően az óvókkal és a kiseddévás ügyével. Ezeket azért tartottam mégis relevánsnak, mert a korszakban írt cikkek tanúsága szerint a lehetséges női hivatások leginkább e területre koncentráálódtak.

A bevezetésben a XIX. század nőneveléssel kapcsolatos általános nézeteit tekintetem át, majd a felsorolt sajtóorgánumok tartalom-elemzését végzem el, előzetesen meghatározott szempontok mentén, kiemelt figyelmet szentelve a kiseddévónői pálya megjelenésére.

A XIX. századi nőnevelésről általában

Először érdemes röviden áttekinteni a század nőneveléssel kapcsolatos főbb vélekedéseit, a nők közgondolkodásban betöltött szerepét, hiszen ezek mélyebb betekintést nyújthatnak a nők tanulmányi lehetőségeinek alakulására, potenciális elhelyezkedési esélyeikre vonatkozóan.

A **népiskolai oktatás** a fiúk és a lányok számára a XIX. század elején hely hiánya miatt még koedukált formában zajlott, de az elkülönítésre való törekvés már jellemezte ezt az időszakot, hiszen a *II. Ratio Educationis* (1806), majd a *Magyarország elemi tanodáinak szabályzata* (1845) is ennek megfelelően rendelkezett (Pirka, 2014). A változást az *1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népoktatásról* hozta meg, ami előírta a 6–12 éves korig tartó **egységes tankötelezettséget** és megteremtette a hat osztályos népiskolát, melyben mind a lányok és fiúk **ugyanazt a tananyagot** sajátíthatták el. A lányok számára ezután **polgári iskola** és **tanítónőképző** állt rendelkezésre a további tanulmányok folytatásához. A középpolgárság leányainak viszont

ez nem jelentett megoldást, hiszen a képzés gyakorlatiassága miatt szükségleteiknek nem felelt meg. E probléma orvoslására Veres Pálné ösztönzésére Molnár Aladár tett lépéseket, így kidolgozta a **hatévfolyamos felsőbb leányiskola** tervezetét, ami 1875-ben meg is nyílt Budapesten. Ez a képzés érettségi bizonyítvány megszerzését ugyan nem biztosította, így továbbtanulásra sem adott lehetőséget, célja csupán a **humán műveltséggel rendelkező családaya és feleség** szerepére való felkészítés volt. 1869-ben Eötvös József nőtanító-képző intézetet állított Budán, ennek élére Zirzen Janka került kinevezésre, akit a „nőtanítók anyjaként” is említenek.

Ebben a korszakban a nők nevelésére vonatkozóan két markánsan eltérő nézetet különböztethetünk meg. Az **egyik** szerint életfeladatuknak a **jó feleséggé** és édesanyává válás, a **családról való gondoskodás** tekinthető, amihez nem szükséges a magasabb szintű tudás és képzettség megszerzése. E véleményen volt Fáy András, aki szerint a nőnek „női mivoltát” elfogadva, visszavonultan, a külvilággal szemben tartózkodóan kell, hogy teljesítse anyai és gazdaasszonyi teendőit. Ennek értelmében úgy vélte a polgári élethez kellő **praktikus ismeretek** elsajátítása szükséges, ilyen a **józan háztartásvezetés, a józan pénzköltés elveinek alkalmazása, a „magyar polgárné” kötelességeinek ismerete, a társalgás és az illedelmes viselkedés szabályainak követése** (Pukánszky, 2006).

Ekkoriban nőnevelő intézeteket létesített Karacs Teréz is, ahol a nők férfiak mintájára történő nevelésének igénye megjelent ugyan, ám ennek ellenére Karacs Teréz a család ellenható tényezőnek tekintette a nők munkába állásának támogatását. A képzés így elsősorban szintén a **családayává váláshoz** járult hozzá, tartalmát olyan gyakorlati ismeretek képezték, mint a **női kézimunka, szabás-varrás, fehérnemű készítés**. Ezekon kívül megjelent a **francia nyelv, zene, tánc és szépírás** oktatása is, továbbá a nő szépérzékének fejlesztése és a férfiak gyönyörködtetésére szolgáló foglalatosságok gyakorlása.

Ezzel szemben a kor **másik** jellemző vélekedése a nők férfiakkal való **egyenjóságá-**

gának eszméjét hirdette, tehát e szerint számukra is elérhetővé kell tenni a magasabb szintű elméleti tudás elsajátítását, ami lehetőséget biztosíthat a **családból való kilépéshez**, társadalmi életben történő önállóságuk érvényesítéséhez.

A korszak másik nagy női egyénisége, **Brunszvik Teréz** maga is úgy vélte, hogy a feleségnek **férje méltó társává** kell lennie, de nem csupán a tűzhely öreként, hanem **szellemi síkon** is, ennek érdekében a lányok számára szintén lehetővé kell tenni a **magasabb színvonalú tanulmányok** elvégzését. A nőket az emberiség „másik, fontosabb felének” (Pukánszky, 2006. 40. o.), a **józan ész** birtoklóiként nevezi, akik számára elengedhetetlen a rendszeres és alapos iskolai felkészítés. E kijelentések mellett a férfiak által tanult magasabb műveltség tartalmát erőteljesen bírálta, „klasszikus ostobaságként” aposztrofálva azt. Szerinte az elvont tudományok helyett **alkalmazott tudás** megszerzése a kívánatos, valamint az **erkölcsi fejlődés** szerepét is nagyra értékelte.

Pesten Brunszvik unokahúga, **Teleki Blanka** nyitott nőnevelő intézetet főúri leányok számára, ami a Karacs-féle miskolci intézettel szemben elsődleges céljának az **anyanyelv ápolását** és a **magyar kultúra megőrzését** tűzte ki célul. Itt a korábbiakkal ellentétben már megjelentek **emancipációs törekvések**, így például a felsőfokú **egyetemi képzés megnyitásának** gondolata a nők előtt, amire ugyan csak a század végén kerülhetett sor (Pukánszky, 2006).

Mindezen tények alapján érzékelhető, hogy a XIX. században még nem létezett egységes koncepció a nők nevelésének intézményi és tartalmi vonatkozásában, valamint lehetséges hivatásaikkal kapcsolatban sem. Mindenképpen kiemelhető viszont a családban betöltött szerepük fontosságának hangsúlyozása, mint a nők legfőbb életfeladata, így a legtöbb képzés, amit a korszakban kaphattak leginkább a családi életre való felkészítést helyezte középpontjába.

A nők megjelenése a közgondolkodásban a folyóiratok tükrében – 1880–1885

A három választott folyóirat ezen időszakában élénk diskurzus zajlott a **nőnevelés** és a **női pályaválasztás** kérdéseivel kapcsolatban. Ez leginkább a Nemzeti Nőnevelés folyóiratot jellemzi, aminek címéből is következtethetünk a tartalmában megjelenő témakörökre. A másik két folyóirat viszont abból a szempontból érdekes, hogy a korszak egy lehetséges női „karrierútjának” kibontakozásába nyerhetünk mélyebb betekintést. A tartalomelemzés módszerét alkalmazva vizsgáltam a folyóiratok tartalmát, ami alapján a következő három fő csomópont mentén végzem el elemzésem:

- a *nő helye és szerepe a társadalomban* – kiváltképpen az anya és feleség szerepkörére vonatkozóan;
- *lányok nevelésének tartalma és gyakorlata*, ezzel szoros összefüggésben a kívánatosnak tekinthető *női hivatások*; és a
- a *nők hiányosságainak* („ferdeséginek”) fejtegetéseire vonatkozó nézetek megjelenése.

A kor női szerepei – anya és feleség

A Nemzeti Nőnevelés 1880-ban írt vezércikkében Péterfy Sándor (a lap főszerkesztője) a nők feladatainak jelentőségét taglalja – „ti vizitek karjaitokon a kised nevendéket s jó polgárrá nevelitek; ti nemes tekintetetekből szí a férfi lelki erőt s elszánt bátorságot”, „ti vagytok a polgári erény s nemzetiség védangyalai” (Péterfy, 1880. 1. o.).

Gondolataiból kitűnik a korszaknak megfelelően az anyaság és asszonyság jelentősége, de túl is mutat ezeken, hiszen a nemzet védőangyalainak szerepével is felruházta őket. Ez összefüggésben állhat azzal, hogy ebben az időszakban kiemelt jelentőséggel bírt a **magyar kultúra felvirágoztatásának eszméje**, aminek szolgálatába akarták állítani a leányiskolákat is, mégpedig a **magyar irodalom, zene, képzőművészeti alkotások** tanítása által. Ennek jelentőségét abban látták, hogy a

lányok *magyar* anyává válva, leendő gyermekeiket is hasonló szellemben, hazájukat szerető, magyar polgárokká neveljék.

Lederer szintén a *háziasszonyi* és *anyai* szerep felelősségteljes mivoltát fejtegette egyik cikkében, amiben ezen szerepek rossz működését tette felelőssé azért, ha a családi otthon a civakodás, szerencsétlenség és nyomor színhelyévé válik. Emellett a férj elhajlásának okozóját (például kocsmába járás, tolvajlás) is az asszonyban vélte meglátni (Lederer, 1880).

Szvorényi az anyai mellett az atyai szerepkör fontosságát is megemlíti, de tartalmasabban inkább a nők szerepéről értekezik. Ő is **anyai hivatásukban** látja kiteljesedésük lehetőségét, mely során „bölcs anyai szerelemmel” kell gondozni, nevelni, tanítani a gyermeket, valamint az első nevelőjévé válnia. Bánóczi „A Nőkről” című cikkében (Bánóczi, 1880) globálisabb nézőpontból indítva a társadalom szemléletformáló erejéről ír. Szerinte a társadalom formálja a maga képére a nőt, így ennek függvénye, hogy az adott korszakban „asszonyi állatként”, „vászoncselédként” vagy „felesékként” tekintenek-e rá. Megkérdőjelezi a nők önállóságát, hisz úgy véli nagy alkalmazkodóképességük a férfihoz köti őket, aminek következtében saját nézeteikről, gondolataikról le kell mondanak férjük javára. A korábbiakhoz hasonlóan ő is a már sokat említett kívánatos szerepkört említi meg: „természetes hivatása a családi életre utal” (Bánóczi, 1880. 78. o.). Viszont mindezekkel szemben azt is fejtegeti, hogy a társadalom szervezete, amilyen arányban az bonyolódik, úgy növekszik az elvárás a tagjaikkal szemben is. Ezért a **nők felszabadítását** szorgalmazza, némileg pejoratív kicsengésű gondolatában ezt így fejezi ki, ha a **rabszolgákat** és a **gondolatokat** is szabadon engedték, akkor ideje lenne már a nőknek is szabaddá válniuk és a társadalom munkásaivá lenniük. Szemlélete túlmutat a családi életen, így a kívánatos női munkák közül a **tanítóságot** említi meg, mint a leghasznosabb, bár leghálátlanabb hivatást. Az egyenjogúsági törekvéseket ő sem tartja támogatandónak, mert szerinte, amíg nem a férfi lesz anya szerepben, addig teljes

felszabadítás nem is jöhet létre, hisz „nő szüli ugyan a férfiút, de a férfi alkotja a törvényt” (Bánóczi, 1880. 78. o.).

Legfőképpen *nőnek és anyának kell lenni* – ez már Szász cikkében olvasható és ezt kiegészítve említi (Brunsztvik Teréz korábbi gondolatához hasonlóan), hogy a nő *férje művelt társává* is köteles válni, azaz **szellemi társsá válni a hivatása**. A nő értelmi szintjének emelését annyira tartja csak fontosnak, hogy férje számára kielégítő legyen társasága, valamint gyermekét is megfelelően nevelni képessé váljon általa (Szász, 1882.).

Mindezekből arra a következtetésre juthatunk, hogy ugyan fontosnak tartották a nők műveltségét, de magasabb szellemi tevékenységre alkalmatlannak vélték őket. Leginkább a család ellátása, gyerekkel való foglalatosság, mint prioritás jelenik meg. Ezzel szemben ugyanakkor nagy felelősséget is társítottak szerepükhöz, nem csak a családi életet tekintve, hanem az egész nemzetet illetően is.

A nő nevelése és hivatása

A nőnevelés kérdései és a számukra kívánatos pályák élénken foglalkoztatták a folyóiratok szerzőit. Csengery Antal a nőnevelés elhanyagolásának problémáját veti fel, hiszen szerinte a nők helyzete egy adott társadalomban jól példázza a nemzet műveltségének szintjét, így ebből a szempontból sem mellőzhető e kérdés. A női emancipáció mellett ugyan nem érvel, hiszen szerinte a nők nem láthatnak el minden munkát, amit a férfiak képesek elvégezni. Kiemel viszont olyan kvalitásokat, amik a különböző hivatásokra megfelelőbbé teszik őket – így például ő is a **tanítói hivatást** említi, mint leginkább nőkre szabott tevékenységet javasolja (Csengery, 1880).

A nők különböző pályára való alkalmasságának taglalásáról több cikkben is olvashatunk: „vannak, a kik a nőt mindenre képesnek állítják, a mire a férfi képes, abból indulván ki, hogy a férfi és a nő között nincs faji különbség” (Szász, 1882. 9. o.) és a női munkakörök kiszélesítését sürgetik, viszont ezen a véleményen csupán kevesen osztoztak ebben az időszakban.

Ennek ellenére többen is értekeztek a **kívánatos** női **foglalatosságokról**, így például a **nőiparoktatásról**, aminek célját a középosztály leányai számára a tisztességes megélhetés biztosításában látták. Ugyanakkor egyes szerzők úgy vélték, hogy ez a tevékenység csupán egy parasztasszony igényeinek megfelelő mellékkeresetet jelenthet, így nem ad lehetőséget a valós önállósodásra. Felszólaltak a gyakorlati képzés fontossága mellett a csak elméleti képzéssel szemben.

Stetina Ilona viszont a nők szerzett ismereteinek felhasználhatóságát vitatta, erősen bírálva a hasztalan csillogásra, bámultatásra buzdító iskolai tartalmakat. A háztartási teendők elvégzéséhez szükséges ismereteket vélte elsődlegesnek, hisz ez a **társadalom művelt, hasznos** tagjává válás biztosítója – elsődleges fontosságú az, hogy a nő „tudását és munkáját mennyiben bírja családja s így a nemzete javára értékesíteni” (Stetina, 1880. 226. o.).

György Aladárné mindezekkel szemben sajnálnivalóként gondol azon nőkre, akik elvből vagy kényszerítő okból kifolyólag lemondanak a családi élet boldogságáról és munkába állnak.

Érdekes, hogy a női szerzők maguk is úgy vélték, hogy a nőnek a helye a „tűzhely” mellett van, mert ez által válik a társadalom számára hasznossá és értékessé a tevékenysége, így nem álltak ki ők sem a nők magasabb iskolázottsága mellett (György, 1880).

A **neveléssel** kapcsolatos hivatások áttekintése elengedhetetlen, hiszen ezen a területen a nők térhódítása volt tapasztalható ebben az időszakban, így a Nemzeti Nőnevelés mellett a kisdédnevelői szaklapokban is előtérbe kerültek az ilyen tartalmú cikkek.

Mind a Kisdédnevelésben és a Nemzeti Nőnevelésben megjelenő írások tanúsága szerint hasonlóan álláspontra helyezkedtek el a szerzők, vagyis a korszaknak megfelelően a nő legfőbb feladatának az **anyává válást** tartották. Emellett a különböző álláslehetőségeket is számba vette mindkét lap.

Áldásos női munkának e tekintetben elsősorban a **gyermekkertésznői** vagy **óvónői pályát** nevezte meg Somogyi a Kisdédnevelésben közölt egyik cikkében. Kiemelte, hogy

túl sok tanulást várnak el egy nőtől, hiszen régebben egy pár hónap alatt elvégezhető képzés elég volt a képesítés megszerzéséhez, míg ebben az időszakban már *két éves tanfolyam* elvárt például a gyermekkertésznői állás betöltéséhez (a Fröbel-féle Gyermekkertben alkalmazták őket). Hosszabb képzést semmiképpen sem tartott megfelelőnek, mert véleménye szerint a tanulás által a nőből „valami tudakos mixtum compositum” válik (*Somogyi*, 1884. 87. o.).

Az óvónői szakmán kívül a *házi tanítóságot*, *női kézimunka tanítóságot*, *népiskolai két első osztály tanítóságot*, valamint kivételes esetben – amennyiben férfi nem tudja ellátni – a *közép és felső tisztán leányosztályok vezetését* nevezte meg. A nem nevelői munkák közül a *pénztárnoki*, *postamesternői* valamint az üzletekben való elárúsítói tevékenység került a kívánatos foglalkozások listájára (*Somogyi*, 1884) (1. ábra).

A Nemzeti Nőnevelés ugyanezen témakörében írt cikkei viszont csak a *tanítói pályát* említik meg a neveléssel foglalkozók közül, mint a nőnek leginkább üdvözítő foglalkozást. Ebben a lapban egyébként is a tanítóság kerül előtérbe dominánsabban az óvókkal szemben. Ennek egy lehetséges oka az, hogy

úgy vélték a kisdedkorban az anya a legalkalmasabb a gyermek gondozására, szellemi és lelki erőinek kibontakoztatására, így nem támogatták a kora gyermekkor ezen időszakának intézményes nevelését.

A nők foglalkoztatásával a Kisdedóvók és Gyermekkertésznők lapja is foglalkozik, bár nem olyan mélyrehatóan, mint a másik kettő. Ahol „Képzett férfiak nem kellettek, – jók lettek az olcsóbb nők” (*Vegyések*, 1882. 12. o.) – olvasható ez a sokatmondó megállapítás. Ezen túlmenően a falusi gyermekmenhelyek kapcsán – olyan helységekben volt szükséges az állítása, hol kisdedóvó nincsen – is írtak a nőkről, mint a kívánatos munkaerőről, mégpedig a következő módon: olyan személyek alkalmasak erre a feladatra, akik „18–30 év közötti, életkedvvel rendelkező, gyermekké válni képes, türelmes és képes maga iránt tiszteletet ébreszteni” (*Kobány*, 1882). Ugyan olcsó munkaerőnek tartották őket és nem olyan szakképzettnek, mint a férfiakat, mégis magas elvárásokat támasztottak velük szemben, mind erkölcsi, mind a felkészültség és nevelői magatartás tekintetében, ami a morális életükkel kapcsolatban is többször leírásra került.

1. ábra: Kívánatos női szerepkörök megoszlása a XIX. század végi cikkekben

A nők „ferdeségéről”

A nők foglalkoztatásának kérdésével összefüggésben hangsúlyt kapott a **morális életük** kérdése, mert attól tartottak, hogyha a nevelőnő személye „kétes” megítélés alá esik a társadalom – főképpen más anyák és nőtársak által –, akkor nem viszik gyermeküket a kiseddóvodába, ami egyértelműen a kiseddóvás ügyének felvirágoztatása ellen ható tényező. Ezen túlmenően úgy vélték, hogy nekik az egész város előtt **példával** kell előjárni a **bizalom** megnyerése végett, mely segítségével a családi nevelésre is befolyást tudnak gyakorolni. 1880-ban írt „Erkölcsei élet a kiseddnevelés terén” című cikkben (*Dixi*, 1880) sajnálatos tényként olvashatunk arról, hogy a kiseddnevelőnők 10%-a erkölcsileg elbukottnak tekinthető (erre a következő példákat említik: titkos helyeken találkozások, késő esti órákban férfi látogatók fogadása, nyilvános összejöveteleken udvarlás engedése – nős férfitól is). Ennek visszaszorítása érdekében javasolják feljegyzések készítését és nyilvánosságra hozatalát azokról, akiknek a tisztasága megkérdőjelezhető (*Dixi*, 1880). Erre az általam áttekintett lapszámokban ugyan példát nem találtam, de ebből is érzékelhető, hogy viszonylag magas elvárásokat támasztottak a nőkkel szemben és „romlott” viselkedésük esetén kilátásba helyezték a nyilvános megszégyenítésüket is, míg a férfiak esetében nem tekintették ezeket súlyos erkölcsi vétségeknek.

A Nemzeti Nőnevelés is említi a **nők ferdeségének problematikáját** – „a társadalom még soha nem volt annyira eltelve a nők ferdeségei ellen emelt panaszokkal, mint épen napjainkban” (*Péterfy*, 1880. 241. o.). Bűnös-ként a leányiskolákat és a leánynevelési rendszert nevezi meg *Péterfy*, viszont bővebben nem tér ki e „ferdeségek” részletezésére. Szerinte a tanítónőképítés nem kellő szelekciója tehető ezért felelőssé „boldog boldogtalant, készületlent és jól felkészülteket egyaránt nem csak felvettek a tanítónőképítő intézetekbe, hanem tanítónőként alkalmazták is.” (*Péterfy*, 1880. 352. o.)

„Lélektani vádak a nők ellen” címmel közölte a folyóirat *Alexander Bernát* tanulmányát (*Bernát*, 1880) melyben a szerző egy pedagógus ba-

rátja lányokkal szembeni „vádjait” veszi sorba, mely következtetéseket a tapasztalatai alapján írt le. „Leginkább a leányok emlékező tehetsége ellen szokott kikelni” említi, (*Bernát*, 1880. 133. o.), amit azzal magyarázott a pedagógus, hogy nincs meg bennük az „igazság iránti érdeklődés”, habár kíváncsi természetűek, de nem akarnak tudást szerezni. Emellett hiányzik belőlük a *tiszta, objektív érdeklődés* is, így csak azok a dolgok keltik fel figyelmüket, amik érdekeikkel találkoznak. A cikk szerzője ugyan a nők védelmére kelt, de úgy vélte hiába, hiszen tapasztalata szerint „háladatosabb dolog a nőket nők előtt vádolni, mintsem védeni” (*Bernát*, 1880. 134. o.) Azt is taglalja, hogy a férfiak kevésbé ismerik a nőket, így nem is értik meg őket igazán mélyen, valamint a férfiak általánosításra való hajlamát is okként említi. Ennek kapcsán felsorol néhány általánosított gondolatot például a „férfi aktív természetű, a nő inkább passzív”, „a nő kiegészítése a férfinak”, „a nő legyen nő; valódi hivatása a család”, „a nő nem való elvont tudományokra”, „nem kell a kék harisnya” (*Bernát*, 1880. 137. o.). Ezekből kiérződik az az általános társadalmi nézet, miszerint a nők férfiakhoz való „hasonlósága” megkérdőjelezhető és csupán a férfi kiegészítőjeként tekintenek rájuk. A szerző azt is kiemeli, hogy a nők sem ismerik a férfiakat kellően, hiszen „megvannak a maguk kis világában.” és e kölcsönös meg nem értésből származnak a két nem közötti vádaskodások. Érzékletesen tükrözi a közgondolkodást egy, a nőegyletekről szóló cikk kiragadott szánakozónak tűnő mondata, mely szerint „ne szidjuk folytonosan szegény nőket” (*György*, 1880. 29. o.).

Összességében elmondható, hogy az áttekintett időszakban a nőkkel összefüggésben leginkább a *nevelés kérdéseiről* lehetett olvasni, illetve arról, hogy tulajdonképpen mi is a *nő életfeladata, életének értelme és célja*. Egyes vélekedések azon a nézeten voltak, hogy szükséges a magasabb szintű oktatás, ugyanakkor még ezek a gondolatok sem tekinthetők egységesnek. A tartalmat tekintve széles skála mentén sorakoztatták fel azokat az érveket, hogy mi lehet a „művelt” nő számára szükséges tudás, amit még a férfitársadalom is „elbír”. Ami érdekes, hogy maguk a

női szerzők sem gondolták úgy, hogy a nőknek szükséges a magasabb műveltség elérése, sőt a női munkavégzést többen sajnálatosnak tekintik, hiszen a legfőbb feladatuktól – az otthon melegének megteremtésétől, ápolásától vonja el őket. A gyermeknevelés, mint fő feladatuk behatóan tárgyalt téma, a Nemzeti Nőnevelés sok olyan témájú cikket közölt, amelyben az anyai teendőket említi és nevelési segítséggel is szolgál ehhez.

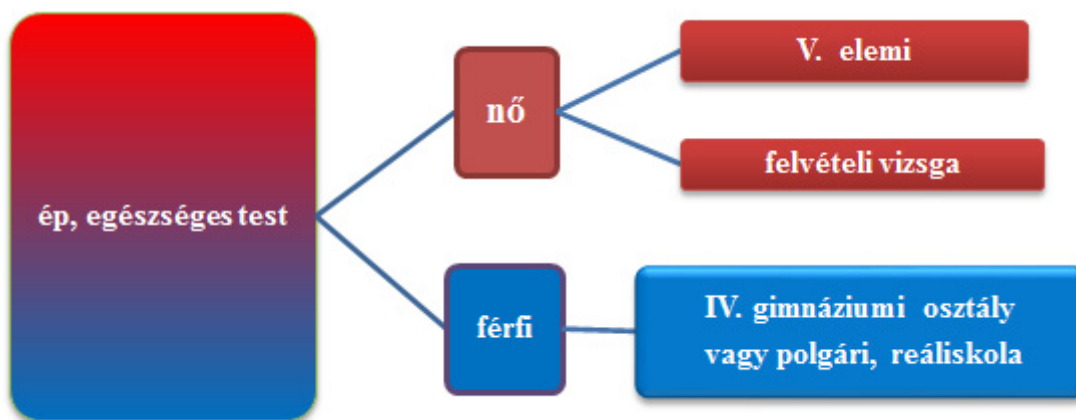
A korszak egy lehetséges női „karrierútja” – kisdedovónők és gyermekkertésznők képzése

Az első magyar kisdednevelő-intézetet *Tolnán* alapították 1836-ban, amelyet később *Pestre* a Valero utcába költöztették át 1843-ban. Ebben az időszakban kizárólag férfiakat képezhettek ki kisdedovónak, a felvett növendékek előéletüket tekintve változatos képet mutattak egy visszaemlékezés tanúsága szerint (*P. Szabó*, 1882): „volt köztünk az élet delén álló férfit, 15 éves suhanc, volt olyan, aki sok iskolát végzett, aztán olyan a ki írni-olvasni is alig tudott becsületesen” (*P. Szabó*, 1882. 44.).

Elsőként 1858-ban Krigovszky Antóniát alkalmazták óvónőként, aki a képzést ugyan nem végezte el, csak némi gyakorlati ismeret megszerzése után került álláshelyére. A képző első beiratkozott női tanulója nem sokkal később, 1862-ban Deréky Hermin volt, innentől pedig a nők ténylegesen megjelenhettek a képzőben és képesítést is szerezhettek a kisdedovói hivatás gyakorlásához (*Végh*, 1937).

A nők kisdedovóképzőbe történő belépésének kritériumairól egy 1880-ban írt cikkben is olvashatunk, hiszen a férfiak mellett (18 év felett) nők (16 év felett) is felvételt nyerhettek a képzőintézetbe. A felvételi kritériumok között szerepelt az ép, egészséges test, melyet igazolnia is kellett megfelelő dokumentum csatolásával, valamint az intézet orvosa is megbizonyosodott minderről. Ez azért lehetett lényeges, mert az *egészséges életmódra törekvés* ebben az időszakban kiemelt szerepet kapott a folyóiratok cikkeiben, hiszen nagy volt a gyermekhalandóság (nem csak balesetek, hanem egészségügyi mulasztások miatt is), melynek visszaszorítása nemzeti érdek volt. A *kisdednevelőnek* valószínűleg ebben is mintaadó szerepet kellett betöltenie, így fontos volt az egészséges testalkat és életmód. A mentális egészségre ugyan külön nem tértek ki, de annyiban érdemes szót ejteni róla, hogy 1880-ban egy vezető nő megőrülése kapcsán érintőlegesen foglalkoztak e problémával, ami szerintük a nők alkalmazása óta elterjedni látszott. „Rövid idő alatt már ez a 6- vagy 7-ik eset, hogy óvónő megtévelyodött” olvasható a Budapest józsefvárosi kisdedovó egyesület jelentéséből (1880, 10. o.) és azt is fejtegették, vajon a pálya okolható-e ezért a negatív tendenciáért. A XX. század elején megjelent Kisdednevelés évfolyamaiban is visszatérő probléma, csak példaként kiemelve néhányat: „éhenhalt óvónő, aki évek óta idegfejében szenvedett” (1913) „kiugrott a vonatból” (1914), „öngyilkos óvónő” (1914).

További kritériumként a nőknek legalább az *V. elemi elvégzése*, míg a férfiaknak a *IV.*

2. ábra: Azonosságok és különbségek a nők és férfiak óvóképzőbe történő felvételekor (1880-as évek)

gimnáziumi osztály (vagy polgári, reáliskola) elvégzése kötelező volt. Emellett a nőknek még külön *felvételi vizsgát* is kellett tenniük, amit a férfaitól nem vártak el. Itt érzékelhető a különbségtétel már a felvétel kapcsán is a nők és férfi jelentkezők között (2. ábra), annak ellenére, hogy ezt a hivatást inkább a nők számára tartották nyitottnak már ebben az időszakban. 1882-ben a felvételi korhatárt módosították a 16-ról a 18. életévre. Ezen kívül a női tanulók elterjedésével már egyenruháról is rendelkeztek, azért, hogy a „növények között a hiúságra és egymással való vetélkedésre minél kevesebb legyen az alkalom” (Végh, 1937. 65. o., l. 2. ábra).

A korszakban a tanfolyam két évig tartott (1875-ben), ami elvégzése után képesítővizsgát kellett tenniük a növendékeknek. Olyan tantárgyakat hallgattak, mint *neveléstan, módszertan, test- és egészségtan, magyar nyelv és irodalom, történelem, természettudományos tárgyak* (természettan, természetrajz, számtan, vegytan, földrajz), valamint *művészeti tárgyak* (zene és ének, rajz, női és kiseddóvodai kézimunkák). Az első évben leginkább az *elméleti képzés folyt*, a második évben pedig *gyakorlaton* voltak a tanulók, akik egymást váltva foglalkoztak a gyerekekkel (Tisza, 1880).

Egy másik cikkből a *Fröbel-nőegylet* által támogatott *gyermekkertésznő* képzést ismerhetjük meg mélyebben. A *Fröbel-féle* kiseddóvodai nevelési rendszert többen megfelelőbbnek, kívánatosabbnak vélték a gyermekek számára a természetes nevelés eszméje miatt (Mikonya, 2014). A nőegylet 1869-től kezdve négy Fröbel-gyermekkerttet tartott fent a fővárosban, valamint egy gyermekkertésznő-képző intézetet is. Ez szintén két évfolyamos képzés volt, ahova ekkoriban 25 növendéket vehettek fel és a szegény sorsúakat segélyben, ösztöndíjban részesítettek. Kiemelten fontosnak vélték itt a *női kézimunkát, jellemképző* mivolta miatt a gyakorlati hasznán kívül, így olyan erények kifejlesztését, mint a *türelem, pontosság és a figyelem*.

A tárgyak között ebben az intézetben az első évben *nevelés és módszertan, torna és egészségtan, magyar nyelvtan, történet, ter-*

mészettudományos tárgyak (természettan, számtan, földrajz), *művészeti tárgyak* (rajz, zene, ének), valamint *munkagyakorlat*. A második évben a meglévők mellett olyanokat tanultak, mint *természettan, vegytan, írástan, történelem, szabó-munka és házi ipar*. A gyakorlati képzés során a növendékek minden második délelőttöt a gyermekkertben töltötték (Péterfy, 1882). A tantárgyakat tekintve szinte ugyanazokat lehetett itt is tanulni, mint a fentebb említett képzőben.

A falusi menedékházak terjesztése érdekében az „egyszerű, de értelmes írni-olvasni tudó nőket” (Végh, 1937. 64. o.) kívánták alkalmazni, akik az okleveles kiseddóvó mellett kitanulhatták az ehhez szükséges ismereteket.

A férfiak kiszorulása, a nők térhódítása – presztízsvesztés?

1880 és 1890 között megkétszereződött a kiseddóvodai létszáma *Kelemen* említése szerint „ennél nagyobb mértékben a hagyományosan férfi »óvókat« felváltó óvónők száma” (*Kelemen*, 2000. 140. o.) P. Szathmáry Károly 1884-ben írt cikksorozatában (Felelet a kiseddóvodai nevelés terén felmerült aggodalmakra I–III.) aggodalmát fejezi ki a pálya elnőiesedésével kapcsolatban, leginkább az anyagi okokat figyelembe véve. Legnagyobb problémának azt tartja, hogy a képezdében sem lesznek ezáltal férfi tanárok. Említése szerint ekkoriban még volt a képzőnek férfi tanulója, ám „ritkán nyerhetünk olyanokat, a kik a kiseddóvodai pedagógiai színvonalát nagyon emelnék” (P. Szathmáry, 1884, 143.o) Kiemeli viszont a nők pályára való alkalmasságát, hiszen a gyermekek nevelését „minden nemzet az anyáknak adta át” (P. Szathmáry, 1884, 143. o.) és nőegylet áldásos tevékenységét is említi a kiseddóvodai terén.

1885-ben *Eötvös K. L.* cikkében olvashatunk arról, hogy a képzőintézet bővítése szükségessé vált a népszerűsége miatt. Ebből azt is megtudhatjuk, hogy az 1885. évben már egyáltalán nem volt férfi tanulója az intézetnek. Vélekedése szerint a *nagyobb tudású férfi* hallgatótársaktól sokat tanulhattak korábban a nők – „mily szép eredményekre

vezetett a férfi és nőhallgatók nemes vetélkedése” (Eötvös, 1885. 49. o.). Szerinte a kisdednevelés színvonala országszerte csökkenést mutatott és ez azzal magyarázható, hogy immáron **csak női pályaként** van jelen, ezáltal a magasabb előképzettséggel, szaktudással rendelkező férfiak teljesen kiszorultak, ami szakma presztízisének alakulására negatívan hatott (Eötvös, 1885).

Ezt a cikket követően olvashatunk a főszerkesztő tollából egy választ, aki szerint az Eötvös által említett korszakban (1870-es évek) igaz lehetett e vélekedés, viszont azóta a képzési idő megváltozott, valamint az ott nyújtott szakismeretek és a képzésbe felvettek előzetes iskolai végzettsége is magasabb színvonalúvá vált, így nem a nők tehetők felelőssé a presztízscsökkenésért. (Dömötör, 1885).

A szakma presztízisével összefüggésben Székely egy cikkében az önképzés fontosságára hívja fel a figyelmet, amin belül megkülönbözteti a szakképzésre vonatkozó, illetve az általános műveltségre irányuló továbbképzést. Úgy véli az egymástól való tanulás, valamint a gyakorlati tapasztalatok megosztása a munkakedv miatt is fontos tényező. A továbbképzést emellett **társadalmi presztízis** alakulása szempontjából is kiemeli, miszerint „saját elméjének művelése és akaratának erkölcsi iránybani erősödése által fölemeli szellemi tőkájének kamatjait azon nivóra, mely őt a tisztelet és elismerés tárgyává teszi az emberiség előtt” (Székely, 1884, 44.o.)

A javadalmazás kérdései – elvárások a kisdedóvónővel szemben

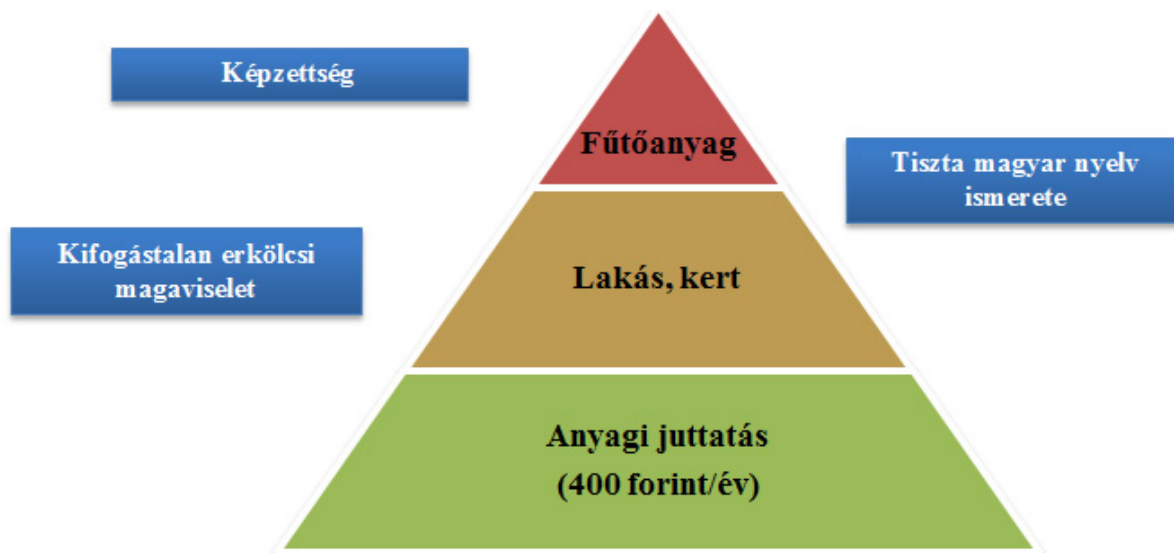
A Kisdednevelésben olvashatók állomáshelyek betöltéséről szóló pályázatok, amelyekből rálátásunk nyílik azokra a kritériumokra, amiket az óvókkal szemben támasztottak, valamint a javadalmazásukra is. 1881-ben *kényelmes lakást, házi kertet, 400 forint évi fizetést* és *két öl tűzifát* ajánlottak egy török-szentmiklósi állás javadalmazásaképpen (Vadai, 1881). Egy másik, pápai álláshirdetésben *három szobás lakás, 400 forint évi fizetés*, valamint *nyolc öl tűzifa* vagy ennek megfele-

lő *köszén* az óvoda fűtéséhez. Kritériumként említett a *képzettség, kifogástalan erkölcsi magaviselet* és a *tiszta magyar nyelv* ismerete (Antal, 1882). A nyelvkérdés a XIX. század végi kisdedügyét is erősen jellemzi, hiszen kiemeltnek tartották, hogy a gyermekek első nyelve (anyanyelve) a magyar legyen, így elvárásként jelent meg az állaspályázatokban is.

Egy másik pályázat is hasonló javadalmazást ígér Szegeden, így *szabad lakás, 400 forint évi fizetés*, valamint *fűtés* (Salamon, 1882). Egy újonnan megnyíló állomáshoz is okleveles óvónőt vagy gyermekkertésznőt kerestek Monorra. Itt a javadalmazás tisztességes lakás, három öl tűzifa, havi négy forint a dajka fizetésére, évi 100 forint segélydíj az egylettől. Ennél óvásdíjat számolnak fel, ami gyerekenként 50 korona, téli hónapra 20 gyerek, nyárra 40 gyerek biztosított az egylet által (*monori nőegylet igazgatósága*, 1882) 1883-ból is hasonló javadalmazást látni, így a 400 forintnyi éves fizetés, szabad lakás, fűtés. Erre az állásra (Körmöczbánya) csak oklevéllel rendelkező óvónőt vettek fel, aki magyarul, németül tökéletesen beszél, valamint a tót nyelvet is ismeri (*Chabada*, 1883), hiszen ez a területen nagy számban élt német lakosság. Mindenképpen érdemes kiemelni, hogy ebben az időszakban az óvónői és a tanító-női javadalmazás azonos mértékű volt, amire a pálya megbecsültségének szempontjából mindenképpen pozitívan tekinthetünk.

Mindezekből látható, hogy akkoriban az anyagi javadalmazás mellé természetbeli juttatások is kapcsolódtak, lakás, valamint általában főként tűzifa. Viszont érdemes azt is megjegyezni, hogy a folyóirat szerzői szerint a 400 forintos évi fizetés nagyon alacsonynak számított, hiszen ez csupán szűkös megélhetést biztosított az óvóként dolgozó nő számára (3. ábra)

Az elvárásokkal összhangban érdemes a *kívánatos nevelői magatartást* is röviden áttekinteni, vagyis azt hogy milyen konkrét elvárásokat támasztottak a nőkkel szemben ebben az időszakban Leginkább kiemelt a nevelő őszinte, valódi, józan és *igazságos szeretete* a gyermekek iránt, mert ezt vélték a nevelés legfőbb eszközének, amire minden gyerek

3. ábra: A javadalmazás és elvárás az 1880-as években

egyformán jogosultnak kell, hogy legyen. Egy, a gyermekkertésznő feladatait taglaló írásból kiemelendő annak módja, ahogyan a gyermek irányába fordulnia szükséges: „ellesni gondolataikat, érzelmeiket s az ő kedélyvilágukba magát beletalálnia; egyszóval legyen a gyermek között gyermek” (Dömötör, 1880. 65. o.). Ebből teljességgel érződik, hogy a gyermeket a középpontba kell helyezni és belőle kell kiindulnia, ha meg akarja ismerni, érteni, illetve nevelni és hatni szeretne rá. Valamint az is látható, hogy a nevelő „gyermeki” lényének meglétét fontos tulajdonságnak tartották.

Ez több másik cikkben is felmerülő gondolat, vagyis, hogy előbb a nevelőnek kell *alkalmazkodnia* a gyermekhez és miután megnyerte *bizalmát*, onnantól képes nevelőjévé válni és a tekintélyét megszerezni. A munkaköri tevékenységek között megjelent a *napló* vezetése, melyről ekképpen vélekedtek: a „gyermek lélek gyakorlati tanulmányozásának és a nevelés terén nagybecsű tapasztalatok gyűjtésének ez a legalkalmasabb módja” (Dömötör, 1880. 81. o.). Itt olyanok megfigyelések kerültek középpontba, mint a *testi, lelki tehetségek, kedély, jellem alakulása, fegyelmi eljárások, büntetés-juttalmazás* és ezek hatásai. Az akkoriban használatos napló talán még részletesebben foglalkozott az egyes gyerekekkel, mint a mai fejlődési naplók. Legfontosabb fegyelmezési eszköznek a nevelő *helyes és jó példaadását* tartották, valamint említés-

re került a *szerepet* és azon alapuló nevelői tekintély a gyermekkel való *együttérzés* és gondolkodás eszméje. Itt is a *nevelő felelősségét* és szerepét említik, hiszen a gyermek az, aki fejlesztésre szorul, ő nem felelős a *természetes hajlamai* miatt, így „amilyen a nevelő, olyan a növendék” hangzik el (Székely, 1885, 204.o.). Azt is megemlíti a cikk szerzője, hogyha izgalom-mozgás van társalgás vagy egyéb foglalkozás közepette, akkor nem a büntetés és a dorgálás a megfelelő fegyelmezési eszköz, hanem „én kutatom a szórakozottságot előidéző kútforrást és legtöbbször magamban keresve találok az okokat” (Székely, 1885, 229.o.). Az saját munkáját átgondoltan tervező nevelő szerepe tűnik ki ebből, aki a saját módszereit vizsgálja felül, nem a gyereket tartja eredményen rossznak.

Ezekből láthatóvá válnak elvárások, melyeket a korszakban a kiseddóvókkal szemben támasztottak (4. ábra). Így a *morális fedhetlenség* a *bizalom*, valamint a *helyes, jó magatartás* mellett, a gyermekek iránti őszinte szeretet, *gyermekcentrikus gondolkodás*, valamint a nevelő *gyermeki lényének*, belső fiatalságának megléte az ajánlott követelmény (4. ábra). A kiseddóvás törvényi szabályozásának előszobájaként is tekinthetünk mindezen elvárások megjelenésére, hiszen hosszas előkészületet követően 1891-ben lépett hatályba

4. ábra: Elvárások a kisdedónővel/gyermekkertésznővel szemben (1880-as évek)

az a törvény¹, mely először rendelkezett a kisdedovárról (1891. évi XV. törvénycikk a kisdedovárról). Meghatározásra kerültek a kisdedóvodák (vagy menedékhelyek) állításának feltételei, a nevelés célja és feladata, a felvehető gyermekek köre és maximális létszáma. Először szabályozták a képesítésre vonatkozó követelményeket, a kinevezés feltételeit és az óvók javadalmazását is megszabták.

Összegzés

Tanulmányomban a XIX. század végi szakfolyóiratokban fellelhető nőkről alkotott nézeteket vizsgáltam, kiemelt szereppel tekintve a nőnevelés kérdéseire és későbbi lehetséges hivatásukra, így a kisdedónőre. A választott évfolyamokból nagyjából hasonló vélekedéseket olvashatunk a nők szerepéről, amivel kapcsolatban legfőképpen a feleség és anya, valamint a nevelői szerepkör tűnt ki.

Általánosan elmondható, hogy a nők korabeli fő tevékenysége az otthon melegének megteremtése, fenntartása volt, emellett pe-

dig a férj szellemi társává és gyermeke művelt nevelőjévé is kellett válniuk. A lányok nevelése is leginkább ilyen téren valósult meg, vagyis ezen feladatok megfelelő ellátására törekedtek az ismeretek átadásakor. Kiemelten fontosnak vélték a konkrét ismereteken túl az erkölcsi tisztaságot, erényes viselkedést és ezekben példaadó szerepüket is többször kihangsúlyozták. Megjelenésükben a tisztaság és inkább az egyszerűségekre való törekvés dominált, elitelőn nyilatkoztak mindenfajta „cicomáról” és ferdeségek előidézőjeként is tekintettek ezekre.

A vizsgált időszakban kevesen gondolták úgy, hogy önálló karrier szükséges számukra, amely hivatásokat megfelelőnek tartottak azok is leginkább a gyerekek nevelésével kapcsolatosak – így például a tanítónői és óvónői pálya. Viszont elgondolkodtat az, hogy e karrierlehetőségek mennyiben járultak valóban hozzá ténylegesen ahhoz, hogy a nők önmagukat is képesek legyenek fenntartani abban a korban, de akár ma is felmerülhet ugyanezen hivatásokkal kapcsolatban ez a kérdés.

A cikkek női szerzőinek vélekedése alapján az is leszűrhető, hogy maguk a nők sem voltak egyértelmű élharcosai ezen egyenjogúsági törekvéseknek, sőt némelyek komoly ellenvetésüknek is hangot adtak.

Összességében elmondható, hogy a nőkről, női szerepkörökről való gondolkodás ebben az időszokban is megosztotta a társadalmat, hiszen az egészen szélsőséges egyenjogúsítástól kezdve a teljes visszavonultságig nagyon sokféle nézet mentén alkottak véleményt a különböző szerzők.

¹ A kisdedovási törvényi rendezése már 1843-ban felvetődött, az 1848. évi egyetemes tanító-gyűlésen határozatban is kifejeződött. Az 1868-ban benyújtott népoktatási törvényjavaslatban benyújtásra is került, ám az ezt taglaló bizottság tagjai elvetették Bátor Eötvös József elgondolásait. 1870-ben ismét benyújtotta a középtanodai és főtanodai törvényjavaslatokkal együtt, de ismét nem ért cél, majd 1871-ben elhalálozott. Törekvését P. Szathmáry Károly folytatta 1875-ben sikertelenül, majd az 1890. év hozta meg a változást Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszterelnöksége alatt. (Végh, 1937)

Felhasznált irodalom

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában
URL: <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5360> (utolsó letöltés: 2017.03.29.)
1891. évi XV. Törvénycikk a kiseddévósról
URL: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6422> (utolsó letöltés: 2017.06.16.)
- Aggné Pirka Veronika (2014): A magyar nőnevelés történetéhez – a XIX. századtól napjainkig. In: Aggné Pirka Veronika, Mikonya György, Mészárosné Darvai Sarolta, Szarka Emese: *Kora gyermekkori nevelés és családtörténet*. Budapest: ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, 111–120.
- Alexander Bernát (1880): Lélektani vádak a nők ellen. I. Nőismeret, női érdek. *Nemzeti Nőnevelés*, 1. kötet, 133–143.
- Antal Gábor (1882): Pályázat kiseddévói állomásra. *Kiseddnevelés*, 11. 5. sz., 92.
- Bánóczy József (1880): A nőkről. *Nemzeti Nőnevelés*, 1. kötet, 77–78.
- Bonyhai Benjámin (1885): Mezőberényi társulati kiseddévóban. *Kiseddnevelés*, 14. 9. sz., 214–215.
- Budapest józsefvárosi kiseddévó egyesület (1880): Egyesületi élet. *Kiseddnevelés*, 9. 1. sz., 10–12.
- Chabada József (1883): Pályázat. *Kiseddnevelés*, 12. 8. sz., 136.
- Csengery Antal (1880): A nőnevelésről. *Nemzeti Nőnevelés*, 1. kötet, 289–292.
- Dömötör Géza (1880): Ébredjünk! *Kiseddnevelés*, 9. 3. sz., 33–36.
- Dömötör Géza (1880): A gyermekkertésznő feladata és kötelességei. *Kiseddnevelés*, 9. 4. sz. 49–51.
- Dömötör Géza (1880): A gyermekkertésznő feladata és kötelességei. *Kiseddnevelés*, 9. 5. sz., 65–67.
- Dömötör Géza (1880): A gyermekkertésznő feladata és kötelességei. *Kiseddnevelés*, 9. 6. sz., 81–85.
- Dömötör Géza (1883): Reflexiók Eötvös K. Lajos úr fentebbi cikkére. *Kiseddnevelés*, 14. sz. 3., 61–64
- Dömötör Géza (1885): Bárány Wesselényi Miklós a kiseddévó-intézetekről. *Kiseddnevelés*, 14. 11. sz., 249–251.
- Danka István (1880): Egyesületünk érdekében. *Kiseddnevelés*, 9. 2. sz., 21–22.
- Dixi (1880): Erkölcsi élet a kiseddnevelés terén. *Kiseddnevelés*, 9. 1. sz., 1–2.
- György Aladár (1880): A nők a jótékonyság terén. *Nemzeti Nőnevelés*, 1. kötet, 28–30.
- György Aladárné (1880): Néhány szó a nőiparkotatásról. *Nemzeti Nőnevelés*, 1. kötet, 79–81.
- Ismeretlen szerző (1880): A kiseddévó intézetek állapota 1879-ben. *Kiseddnevelés*, 9. 3. sz., 43–46.
- Ismeretlen szerző (1882): A kiseddévó intézetek állapota 1880-ban. *Kiseddnevelés*, 11. 2. sz., 27–30.
- Ismeretlen szerző (1885): Ami legfontosabb. *Kiseddnevelés*, 14. 1. sz., 3–5.
- Eötvös K. Lajos (1885): Az óvóképezde kiegészítése. *Kiseddnevelés*, 14. 3. sz., 49–50.
- Kelemen Elemér (2000): Az óvoda a magyar társadalom történetében I. Óvodai Nevelés, 53. 4. sz., 138–141.
- Kobány Mihály (1882): Falusi menhelyek állításánál mire kell első sorban kiváló tekintettel lenni? *Kiseddévók és gyermekkertésznők lapja*, 1. 1. sz., 10.
- Lederer Ábrahám (1880): Nőnevelés. *Nemzeti Nőnevelés*, 1. kötet, 389–399.
- Mikonya György (2014): Friedrich Fröbel és a kora gyermekkori nevelés. In: Aggné Pirka Veronika, Mikonya György, Mészárosné Darvai Sarolta, Szarka Emese: *Kora gyermekkori nevelés és családtörténet*. ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest, 82–86.
- Monori jótékony nőegyleti igazgatóság (1882): Pályázati hirdetés. *Kiseddnevelés*, 11. 11. sz., 196.
- P. Szabó E. (1882): Az én emlékeim. *Kiseddévók és gyermekkertésznők lapja*, 1. 5. sz., 43–45.
- P. Szathmáry Károly (1881): Kossuth Lajos a kiseddévó intézetekről. *Kiseddnevelés*, 10. 11. sz., 209–213.
- P. Szathmáry Károly (1882): Az Országos Kiseddévó Egyesület évi jelentése az 1881-ik évről. *Kiseddnevelés*, 11. 7. sz., 124–128.
- P. Szathmáry Károly (1883): Az Országos Kiseddévó Egyesület évi jelentése az 1882-ik évről. *Kiseddnevelés*, 12. 6. sz., 107–112.
- P. Szathmáry Károly (1884): Az Országos Kiseddévó Egyesület évi jelentése az 1883-ik évről. *Kiseddnevelés*, 13. 7. sz., 125–129.

- P. Szathmáry Károly (1884): Felelet a kisdednevelés terén fölmerült aggodalmakra. *13.* 8. sz., 141–143.
- Péterfy Sándor (1880): Leányiskoláinknak a nemzeti művelődés nagyjelentőségű tényezőivé kell lenniök. *Nemzeti Nőnevelés*, **1.** kötet, 1–19.
- Péterfy Sándor (1882): Fröbel élete és működése. *Nemzeti Nőnevelés*, **3.** 4. sz., 253–271.
- Péterfy Sándor (1882): A magyarországi központi Fröbel-nőegylet működéséről. *Nemzeti Nőnevelés*, **3.** 4. sz., 272–288.
- Péterfy Sándor (1880): A nemzeti nőnevelésügy két nagy kérdéséről. *Nemzeti Nőnevelés*, **1.** kötet, 241–250.
- Pukánszky Béla (2006): Nőnevelés Magyarországon, a 19. században. In: *A Nőnevelés évezredei*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Salamon Zsigmond (1882): Pályázati hirdetés. *Kisdednevelés*, **11.** 11. sz., 196.
- Somogyi Géza (1884): A nő munkaköre. *Kisdednevelés*, **13.** 5. sz., 85–89.
- Stetina Ilona (1880): Mire használhatja a nő ismereteit? *Nemzeti Nőnevelés*, **1.** kötet, 221–226.
- Szász Károly (1882): A nő-képzésről. *Nemzeti Nőnevelés*, **3.** 1. sz., 1–16.
- Székely Gábor (1884): A továbbképzés szüksége. *Kisdednevelés*, **13.** 3. sz., 43–45.
- Székely Gábor (1885): A rendelkezésünk alatt álló eszközök helyes fölhasználásával miként lehet a kisdednevelő-intézetek növendékei közt a megkívántató fegyelmet fentartani? *Kisdednevelés*, **14.** 8., 203–206.
- Székely Gábor (1885): A rendelkezésünk alatt álló eszközök helyes fölhasználásával miként lehet a kisdednevelő-intézetek növendékei közt a megkívántató fegyelmet fenntartani? (folytatás) *Kisdednevelés*, **14.** 10., 228–232.
- Tisza Kálmánné (1880): Tisza Kálmánné és az országos kisdedóvó egyesület. *Nemzeti Nőnevelés*. I. kötet, 214–220
- Vadai Ferencz (1881): Pályázati hirdetés. *Kisdednevelés*, **10.** 3. sz., 52.
- Vegyesek rovat (1882): A Nyíregyház városi kisdedóvó intézet. *Kisdedóvók és gyermekkertésznők lapja*, **1.** 1. sz., 11–12.
- Végh József (1937): A budapesti magyar királyi állami óvónőképző-intézet százéves története (1837–1937). Pécs
- Zichy Antal (1880): Széchenyi István gr. pedagógiai nézetei. *Nemzeti Nőnevelés*, I. kötet, 377–381.

Women in public thinking – the appearance of preschool teaching as a possible female 'profession' in the nineteenth century's pedagogical journals

The author made a research on the appearance of thoughts about women in late nineteenth century's pedagogical journals, with special focus on preschool teaching as a possible female profession of the era. The paper starts with general thoughts about women's education which is followed by a deeper analysis of the journal's content. The appearance of women in public thinking is studied along three main topics: their roles in society at the time, the content and practical issues of girl's education, their possible profession and the thoughts about women's shortcomings in that period. The possible 'female career' of the era is presented in a separate chapter, including the entrance to preschool teaching, their training and requirements against them. The examination of the topic was based on the following journals: Nemzeti Nőnevelés, Kisdednevelés and Kisdedóvók és gyermekkertésznők lapja, published between 1880–1885.

Keywords: women's history, history of girl's education, preschool teachers' training, pedagogical journal, content analysis

Janek Noémi (2017): Nők a közgondolkodásban – a kisdedóvónő, mint lehetséges „karrierút” a XIX. század végi pedagógiai szakfolyóiratok tükrében. *Gyermeknevelés*, **5.** 2. sz., 76–88.